

فائل معصومہ
و تاریخ و فرهنگ قوم

نہجستہ
علی صدر الیٰ غوثی

گورنر برادرکد است حضرت فاطمہ معصومہ
علیہ السلام

انتشاریہ زین

فاطمه معصومه علیهاالسلام و تاریخ و فرهنگ قم

مشخصات کتاب

سرشناسه: صدرایی خویی، علی، - ۱۳۴۲

عنوان و نام پدیدآور: فاطمه معصومه علیهاالسلام و تاریخ و فرهنگ قم / علی صدرایی خویی

مشخصات نشر: قم: آستانه مقدسه قم، انتشارات زائر، ۱۳۸۳.

مشخصات ظاهری: ص ۲۴۰

شابک: ۰-۰۵-۸۵۶۷-۹۶۴

وضعیت فهرست نویسی: فهرست نویسی قبلی

یادداشت: بمناسبت کنگره بزرگداشت شخصیت حضرت فاطمه معصومه علیهاالسلام و مکانت فرهنگی قم

یادداشت: فهرست نویسی براساس اطلاعات فیپا.

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس

موضوع: معصومه (س) بنت موسی کاظم (ع)، ۱۸۳؟ - ۲۰۱؟ ق

موضوع: آستانه مقدسه قم - موضوع: قم - تاریخ

موضوع: مجتهدان و علما -- ایران -- قم -- سرگذشتنامه

موضوع: آستانه مقدسه قم - موضوع: کتابخانه -- فهرستها

شناسه افزوده: آستانه مقدسه قم. انتشارات زائر

رده بندی کنگره/۲/۵۲ BP: م ۶ ص ۴

رده بندی دیویی: ۹۷۶/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: م ۸۳-۱۷۱۰۱

ص: ۱

اشاره

کنگره بزرگداشت شخصیت حضرت فاطمه معصومه علیها السلام و مکانت فرهنگی قم

مجموعه آثار شماره ۱۱

فاطمه معصومه علیها السلام و تاریخ و فرهنگ قم

نویسنده: علی صدرایی خوئی

صفحه آرا: محمدعلی محمدی

ناشر: زائر _ آستانه مقدسه قم

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سازمان چاپ و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

نوبت چاپ: اول / زمستان ۱۳۸۳

شمارگان: ۱۰۰۰

بهاء: ۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴-۸۵۶۷-۰۵-۰

مرکز پخش: قم، میدان شهداء (چهارراه بیمارستان)، تلفن ۷۷۴۲۵۱۹ ص.پ: ۳۵۹۷-۳۷۱۸۵

فهرست مطالب

پیشگفتار ... ص ۱

دیواره کاشی ... ص ۸

بخش اول: فاطمه معصومه علیها السلام ۳-۲۸

حرم ... ص ۸

۱. تاریخچه آستانه ... ص ۳

مقابر پادشاهان صفوی ... ص ۸

۲. اسناد و احکام مربوط به آستانه ... ص ۳

۲. اسناد و احکام مربوط به آستانه ... ص ۹

۳. احادیث حضرت معصومه ... ص ۳

- اوقف نامه ها ... ص ۹

۴. مدایح حضرت معصومه ... ص ۳

ص: ۳

۵. کتابنامه حضرت معصومه ... ص ۳

- ۲ اسناد و احکام مشاغل گوناگون آستانه ...

ص ۹

۱. تاریخچه آستانه مقدسه حضرت معصومه

متولیان قدیمی آستانه ... ص ۱۰

علیها السلام ... ص ۵

مدرسین آستانه ... ص ۱۱

تولد و وفات حضرت معصومه علیها السلام ...

ص ۵

حافظان قرآن کریم ... ص ۱۲

مسافرت تاریخی ... ص ۵

کفش داری ... ص ۱۲

بارگاه آن حضرت علیها السلام ... ص ۶

۳ احادیث حضرت معصومه علیها السلام ص

۱۳

حرم و بیوتات متبرک ... ص ۶

حدیث اول ... ص ۱۳

کاشی های روی مرقد ... ص ۶

حدیث دوم ... ص ۱۳

بدنه مرقد ... ص ۷

(د) . کتاب خانه حضرت معصومه علیها السلام
... ص ۲۷

بخش دوم: تاریخ قم

۵۴-۲۹

۱. جغرافیای قم ... ص ۳۱

محدوده قم قدیم ... ص ۳۱

۲. فضایل قم ... ص ۳۳

قم پایگاه مهم شیعیان ... ص ۳۳

تمجید عبدالجلیل رازی از قم ... ص ۳۴

فضایل شهر قم ... ص ۳۴

۳. مزارات و مقابر قم ... ص ۳۷

شاه جعفر ... ص ۳۷

دربهشت (علی بن جعفر) ... ص ۳۷

مقابر باغ گنبد سبز ... ص ۳۸

سید سر بخش ... ص ۳۹

شاه احمد قاسم ... ص ۳۹

شاه زاده ابراهیم (مزدیجان) ... ص ۴۰

شاه زاده ابراهیم (دروازه کاشان) ... ص ۴۰

حدیث سوم ... ص ۱۴

حدیث چهارم ... ص ۱۴

۴. مدایح حضرت معصومه علیها السلام ...

ص ۱۵

قصیده زکی باغبان ... ص ۱۵

قصیده مشرقی ... ص ۱۶

قصیده محمد علی خان سروش ... ص ۱۶

قصیده صدر العلمای گیلانی ... ص ۱۷

قصیده حاج حسینعلی خان نوری متخلص به

«وفا» ... ص ۱۸

قصیده سید محمد یزدی متخلص به «عاجز» ...

ص ۲۰

۵. کتابنامه حضرت معصومه علیها السلام ...

ص ۲۱

(الف) . تاریخچه زندگانی حضرت معصومه

علیها السلام ... ص ۲۱

(ب) . زیارت و تعزیه و مدایح حضرت معصومه

علیها السلام ... ص ۲۶

(ج) . بارگاه حضرت معصومه علیها السلام ...

ص ۲۶

- دیگر مزارات ... ص ۴۰
- قنوات ... ص ۴۸
- ۴ . مساجد قم ... ص ۴۱
- قهستان و وازکروود ... ص ۴۸
- مسجد جمعه (جامع) ... ص ۴۱
- خلجستان ... ص ۴۹
- مسجد امام ... ص ۴۱
- مزارات و بقاع دیگر آبادیها ... ص ۴۹
- مسجد پنجه علی ... ص ۴۳
- ۷ . مأخذ مهم در تاریخ قم ... ص ۵۰
- مسجد عشقعلی ... ص ۴۳
- ۱ . تحفة الفاطمیین فی احوال القم و القمیین ...
- ص ۵۰
- ۲ . تربت پاکان ... ص ۵۳
- بخش سوم: دانشمندان و رجال قم
- ۵۵-۱۰۴
- مدرسه رضویه ... ص ۴۴
- درآمد ... ص ۵۷
- مدرسه جانی خان ... ص ۴۴
- ۱ . چند شرح حال از کتاب تحفة الفاطمیین ...
- ص ۵۷
- مدرسه فیضیه ... ص ۴۵
- قطب راوندی و کرامتی از وی ... ص ۵۷
- مدرسه دارالشفای ... ص ۴۵
- شیخ محمد حسین قمی ... ص ۵۸
- مدرسه حاجی ... ص ۴۶
- میرزا محمد بن محمد تقی ارباب قمی (متوفای
- ۱۳۴۱ ه ق) ... ص ۵۸
- آثار دیگر ... ص ۴۶
- ۶ . بناهای قدیم در روستاها و بلوکات قم ... ص
- ۴۷
- بقاع پیرامون شهر ... ص ۴۷
- سید محمد تقی قمی ... ص ۵۹
- قمرود ... ص ۴۸

- شیخ حسین مفلس قمی ملقب به ارده شیره ...
ص ۵۹
- نظامی گنجوی ... ص ۶۰
- میرزا محمد محیط قمی ... ص ۶۱
۲. رجال قم در کتاب نقض ... ص ۶۲
- ابن سمکه قمی ... ص ۶۳
- احمد بن موسی بن محمد التقی علیه السلام ...
ص ۶۳
- اسعدی قمی ... ص ۶۳
- مجد الملك ابوالفضل اسعد بن محمد
براوستانی قمی ... ص ۶۴
- زین الملك ابو سعد هندو قمی ... ص ۶۵
- امیر ابوالفضل عراقی ... ص ۶۵
- امیر شمس الدین ابوالفضل رضوی ... ص ۶۶
- پوربنان قمی ... ص ۶۶
- ادیب ابو عبدالله افضل اللدین حسن بن فادار
قمی ... ص ۶۶
- سید حسن زکی ... ص ۶۷
- خاندان دعویدار قمی ... ص ۶۷
- رشید علی زیرک قمی ... ص ۶۸
- زکریا بن آدم قمی ... ص ۶۸
- شرف الدین ابو طاهر مهیسه قمی ... ص ۶۸
- استاد علی قمی ... ص ۶۹
- قائمی قمی ... ص ۶۹
- کمال ثابت قمی ... ص ۶۹
- ابوالحسن مرتضی مطهر بن ابی القاسم علی
دیباچی قمی ... ص ۷۱
- مکین الدین بلفخر قمی ... ص ۷۲
- مهدب مستوفی قمی ... ص ۷۳
- یونس بن عبدالرحمن قمی ... ص ۷۳
- ابو جعفر نیشابوری قمی ... ص ۷۴
- ابن ماجیلویه قمی ... ص ۷۴
- محمد بن حسن صفار قمی ... ص ۷۵
- علی بن حسینان قمی، صاحب کتاب الشرایع
(ابن بابویه) ... ص ۷۵
۳. تک نگاری ها ... ص ۷۷
۱. آیه الله العظمی اراکی قدس سره ... ص ۷۷

تولد ... ص ۷۷

(ز) سایر آثار ... ص ۹۴

تحصیل ... ص ۷۷

عزم رحیل ... ص ۹۴

آشنایی با امام ... ص ۷۸

۳. عذری بیگدلی و تذکره وی ... ص ۹۵

تدریس و تألیف ... ص ۸۰

«عذری بیگدلی» ... ص ۹۵

بر پایی نماز جمعه ... ص ۸۱

اشعار عذری بیگدلی ... ص ۹۷

تجلیل از پیشگامان نهضت ... ص ۸۱

تذکره عذری ... ص ۹۷

سیاست الهی ... ص ۸۳

نسخه های تذکره اسحاق بیگ ... ص ۹۸

رحلت ... ص ۸۴

کتابنامه ... ص ۱۰۰

۲. محقق طباطبایی قدس سره ... ص ۸۵

۴. زندگی خودنوشت فخرالملوک خورشید

آثار ... ص ۸۸

فخری ... ص ۱۰۱

(الف) آثاری که در تکمیل تألیفات شیخ آغا بزرگ

درگذشت ... ص ۱۰۳

تألیف نمود: ... ص ۸۸

نمونه اشعار ... ص ۱۰۳

(ب) آثاری که در تکمیل مصنفات علامه امینی

بخش چهارم: فیلسوفان قم در سده ۱۱ و ۱۲

نگاشت: ... ص ۸۹

۱۰۵-۱۷۴

(ج) فهرس نسخ خطی ... ص ۹۰

درآمد ... ص ۱۰۷

(د) تحقیق و تصحیح آثار بزرگان ... ص ۹۱

نمونه اول ... ص ۱۰۷

(ه) کتابنامه ها ... ص ۹۲

نمونه دوم ... ص ۱۰۸

(و) یادداشت و انتخاب از نسخ خطی ... ص ۹۳

نمونه سوم ... ص ۱۰۹

- ۱۲۵ بخش دوم: خاندان محمد سعید ... ص ۱۲۵
- محمد مفید قمی (پدر) ... ص ۱۲۵
- حکیم محمد حسین قمی (برادر) ... ص ۱۲۶
- فرزندان ... ص ۱۲۷
- بخش سوم: استادان قاضی سعید قمی ... ص ۱۲۸
۱. ملّا رجبعلی تبریزی ... ص ۱۲۸
۲. ملّا محسن فیض کاشانی (۱۰۰۶-۱۰۹۱ هـ ق) ... ص ۱۲۹
۳. مولی عبدالرزاق فیاض لاهیجی ... ص ۱۳۰
۴. سید کمال شاهی شیرازی ... ص ۱۳۲
۵. پدرش، محمد مفید قمی ... ص ۱۳۲
- بخش چهارم: خدمات اجتماعی ... ص ۱۳۳
- الف) پزشکی ... ص ۱۳۳
- ب) قضاوت ... ص ۱۳۵
- ج) تدریس ... ص ۱۳۵
- د) شیخ الاسلامی ... ص ۱۳۶
- ه) یخچال قاضی ... ص ۱۳۷
۱. علی قلی خان ترکمانی خلجی قمی (قرن یازدهم) ... ص ۱۱۰
۲. ملا عبدالرزاق فیاض لاهیجی ... ص ۱۱۳
- آثار ... ص ۱۱۳
- کتابنامه ... ص ۱۱۵
۳. ملا محسن فیض کاشانی (۱۰۰۶-۱۰۹۱ هـ ق) ... ص ۱۱۶
۴. قاضی سعید قمی، متخلص به تنها ... ص ۱۱۷
- درآمد ... ص ۱۱۷
- محمد سعید قمی، نام یک یا دو شخصیت ... ص ۱۱۸
- بخش نخست: کسب علم و دانش ... ص ۱۱۹
- محمد سعید و فیاض لاهیجی ... ص ۱۱۹
- حکیم کوچک در اصفهان ... ص ۱۱۹
- حکیم کوچک و ملّا رجبعلی تبریزی ... ص ۱۲۰
- در محضر فیض کاشانی ... ص ۱۲۲
- نامالیقات روزگار ... ص ۱۲۳

- و) تکیه فیض ... ص ۱۳۷
- بخش پنجم: آثار ... ص ۱۳۸
- بخش ششم: مکاتبات و اجازات ... ص ۱۵۴
- الف) مکاتبات ... ص ۱۵۴
- ب) اجازات ... ص ۱۵۵
۵. حکیم میرزا حسن لاهیجی قمی ... ص ۱۵۷
- پدر ... ص ۱۵۷
- مادر ... ص ۱۵۷
- تاریخ و محل تولد ... ص ۱۵۷
- تحصیلات و استادان ... ص ۱۵۸
- شاگردان ... ص ۱۵۸
- آثار علمی ... ص ۱۵۹
- آثار منسوب ... ص ۱۶۳
- از نگاه دیگران ... ص ۱۶۴
- میرزا حسن در انزوا ... ص ۱۶۷
- ص: ۱۰
- مبارزه با ظلم ظالم ... ص ۱۷۰
- شعر و ادب لاهیجی ... ص ۱۷۱
- وفات ... ص ۱۷۳
- مدفن ... ص ۱۷۳
- بخش پنجم: آثار ناقدان فلسفه و عرفان در سده ۱۱ و ۱۲ ... ص ۱۷۵-۱۸۸
- درآمد ... ص ۱۷۷
- ملا محمد طاهر شیرازی قمی ... ص ۱۷۷
۱. توحیدنامه یا تحفه توحید خانه ... ص ۱۷۸
- مؤلف ... ص ۱۷۸
- سبب تألیف کتاب ... ص ۱۷۸
- نام کتاب ... ص ۱۷۸
- محتوای کتاب ... ص ۱۷۹
- نمونه هایی از متن کتاب ... ص ۱۸۰
- مطالب کتاب ... ص ۱۸۲
- نسخه کتاب ... ص ۱۸۵
۲. جلاء القلوب ... ص ۱۸۵
۳. بوارق مشرقه و صواعق محرقه ... ص ۱۸۷
۴. تحفة الموحدين ... ص ۱۸۸

فایده ۲: اشعاری از مسکین فراهی (متوفای ۹۰۹ ه ق) ... ص ۲۰۰

فایده ۳ ... ص ۲۰۱

فایده ۴: بیتی از عمورکنا ... ص ۲۰۱

فایده ۵: شعری از شاعری با تخلص نادم ... ص ۲۰۱

فایده ۶ ... ص ۲۰۲

فایده ۷: بیتی از میر محتشم موسوی ... ص ۲۰۲

فایده ۸: بیتی از سید جعفر کشفی ... ص ۲۰۲

فایده ۹ ... ص ۲۰۳

فایده ۱۰ ... ص ۲۰۳

فایده ۱۱: یک رباعی فارسی و یک دو بیتی عربی: ... ص ۲۰۳

فایده ۱۲: رباعی از ملا خواجه علی .. ص ۲۰۳

فایده ۱۳ ... ص ۲۰۴

فایده ۱۴: در امانت دادن کتاب ... ص ۲۰۴

فایده ۱۵: در مدح کتاب شرایع الاسلام محقق حلی ... ص ۲۰۴

بخش ششم: کتاب خانه آستانه

۱۸۹-۲۱۲

۱. اقم؛ شهر فرهنگ ... ص ۱۹۱

نسخه های خطی موجود در کتاب خانه های عمومی قم ... ص ۱۹۱

۲. تاریخچه کتاب خانه آستانه ... ص ۱۹۲

خسارت جبران ناپذیر ... ص ۱۹۴

۳. نسخه های خطی و چاپ سنگی کتاب خانه آستانه ... ص ۱۹۵

کتاب های خطی کتاب خانه ... ص ۱۹۵

فهارس نسخه های خطی کتاب خانه . ص ۱۹۵

کتاب های چاپ سنگی آستانه ... ص ۱۹۷

تاریخ چاپ در ایران ... ص ۱۹۷

فهرست کتاب های چاپ سنگی آستانه ص ۱۹۸

۴. نوزده فائده از نسخه های خطی کتاب خانه

آستانه ... ص ۲۰۰

فایده ۱ ... ص ۲۰۰

- فایده ۱۶: نسب نامه سید هاشم اصفهانی ... ص ۲۰۴
- فایده ۱۷: رباعی ... ص ۲۰۵
- فایده ۱۸: درگذشت فرزند سید علی خان مدنی شیرازی ... ص ۲۰۵
- فایده ۱۹: تثلیث اللغه ابن مالک ... ص ۲۰۶
- ۵ . نسخه های خطی تفاسیر در کتاب خانه آستانه ... ص ۲۰۷
- بخش هفتم: سه متن تصحیح شده از نسخه های خطی کتاب خانه آستانه
- ۲۱۳-۲۴۰
- ۱ . مثنوی تقی علی آبادی (متخلص به صاحب) ... ص ۲۱۵
- در رثای سید الشهداء علیه السلام ... ص ۲۱۵
- ۲ . آداب السیر و السلوک ... ص ۲۱۹
- مقدمه ... ص ۲۱۹
- مخاطب نامه: میرزای قمی (۱۱۵۰ - ۱۲۳۱ ه ق) ... ص ۲۱۹
- نویسنده نامه: آقا محمد بید آبادی (م ۱۱۹۸ ه ق) ... ص ۲۲۰
- رساله سیر و سلوک ... ص ۲۲۱
- نسخه مورد استفاده ... ص ۲۲۱
- متن رساله سیر و سلوک ... ص ۲۲۲
- ترجمه رساله سیر و سلوک ... ص ۲۲۷
- شرایط زیارت ... ص ۲۳۵
- ۳ . مکتوبی دیگر از آقا محمد بیدآبادی قدس سره ... ص ۲۳۷

مقدمه کنگره

حضرت امام صادق علیه السلام:

«حرم ما اهل بیت علیهم السلام، شهر قم است. آنجا بانویی از فرزندانم به نام فاطمه دفن می شود، بهشت بر هر که اورا زیارت کند واجب می گردد.»^(۱)

قم که به لقب «حرم اهل بیت علیهم السلام» مفتخر گردید نه تنها به جهت وجود مردمی است که در آن به حسن عبادت و توحید عبادی و قیام در رکوع و سجود شناخته شده اند^(۲)، و در آرمان شهر اسلامی گرد حضرت مهدی علیه السلام اجتماع کرده و به یاری آن حضرت قیام خواهند نمود، و نه صرفاً به جهت وجود بزرگترین حوزه علمی و حدیثی و معرفتی شیعه در آن، بلکه این شهر مفتخر است که چونان صدفی زمینی، گوهر آسمانی و ملکوتی فرزند باب الحوائج الی الله را در بر گرفته و مسجد اولیای الهی گردیده است. اگر در گذشته شهر قم محل محدثان بزرگ و معبد و سجده گاه فاطمه معصومه علیها السلام بوده، امروزه نیز پرچم دار فرهنگ ناب فقه جعفری علیه السلام و معنویت و عرفان بوده و ضمن تربیت و پرورش یاران امام عصر ارواحنا فداه، زائران حضرتش را با معارف بلند دینی میزبانی می کند. آری:

«زیبید اگر خاک قم به عرش کند فخر.»^(۳)

قم شهری است که بر ولایت و مودت اهل بیت علیهم السلام پایه گذاری شده و به همین جهت، پایگاهی برای علویان و شیعیان و دژ تسخیرناپذیری علیه ستمگران بوده است و ائمه علیهم السلام با

۱- اسفینة البحار، ج ۲، ص ۴۴۶.

۲- مستدرک وسائل، ج ۱۰، ص ۲۰۶.

۳- دیوان امام خمینی، ص ۲۵۷.

تعبیراتی خاص و بلند از این شهر یاد کرده اند. (۱)

از هنگامی که شهر قم مسکن حضرت سستی فاطمه معصومه علیها السلام گردید، بُعد فرهنگی و معنوی آن در کنار تحولات اجتماعی و سیاسی متحوّل و شکوفا شد، و از چنان موقعیتی برخوردار شد که جناب حسین بن روح رضوان الله علیه از نواب اربعه، تأیید محتوای یک کتاب علمی و فقهی را مشروط به نظر مساعد علمای قم نمود. (۲) وجود حوزه غنی و بزرگ شیعه، در این شهر و دفاع علمی از اسلام راستین به وسیله تألیف کتاب ها، اعزام مبلّغان و زادگاه انقلاب اسلامی بودن همه و... همه و همه به برکت وجود فرزند رسول خدا کریمه اهل بیت علیهم السلام در این شهر است.

از آن جا که سال ۱۳۸۳ ه.ش با یک هزار و دویست و پنجاهمین سالگرد ولادت آن حضرت، و نیز با پایان تجدید طلاکاری گنبد مطهر - که در زیبایی کم نظیر و بلکه بی نظیر است - مقارن شده به منظور معرفی بیشتر آن حضرت و تبیین جایگاه ویژه شهر قم در ترویج فرهنگ تشیع، به دستور تولیت عظمای آستانه مقدّسه، حضرت آیه الله مسعودی دام عزه کنگره بزرگداشت شخصیت حضرت فاطمه معصومه علیها السلام و مکانت فرهنگی قم شروع به فعالیت نمود. و در چهار موضوع ذیل:

الف. حضرت معصومه علیها السلام و آستانه مقدّسه

ب. قم و فرهنگ تشیع

ج. حوزه علمیه قم

د. انقلاب اسلامی در قم

با محوریت آستانه مقدّسه، حدود سی جلد کتاب در موضوعات فوق که اکثر آنها تألیف داشته و برخی دیگر جنبه تراشی داشته و توسط محققان تألیف و تصحیح شده اهتمام ورزیده است.

آثاری که در محورهای فوق تدوین و نگارش یافته تنها قدم کوچکی است که می تواند نقطه شروعی برای تحقیقات گسترده و عمیق باشد، که سزاوار موضوعات یاد شده است.

۱- ابحار الانوار، ج ۵۷، ص ۲۱۷.

۲- کتاب الغیبه، شیخ طوسی، ص ۲۴۰.

هفت بخش مربوط به فرهنگ قم تنظیم شده و به معرفی آستان مقدسه، عالمان و دانشمندان قم خصوصاً موافقان و مخالفان فلسفه و عرفان پرداخته و با تحقیق و تصحیح سه رساله خطی از نسخه های مخطوط آستانه به پایان رسیده است.

گرچه برخی از فصلهای این کتاب قبلاً به صورت مقاله های مستقل در برخی مجلات چاپ شده است ولی اینک بازنگری مجدد شده و همراه با فصلها و بخش های جدید عرضه گردیده است.

در اینجا وظیفه خود دانسته از مقام معظم رهبری حضرت آیه الله خامنه ای و همه مراجع معظم تقلید و نیز از مؤلفان و محققان و پژوهشگرانی که در تحقق این هدف مقدس، خود را در ردیف خادمان اهل بیت علیهم السلام قرار داده اند، خصوصاً محقق این کتاب جناب آقای صدرایی صمیمانه تشکر و قدردانی می کنم.

تولیت عظمای آستانه حضرت آیه الله مسعودی، معاون محترم اداری مالی آستانه، جناب آقای فقیه میرزائی و مدیریت فرهنگی آستانه با راهنمایی ها و مساعدت های خود بیشترین سهم را در به سامان رسیدن کنگره داشته و ما را سپاسگزار خود قرار دادند.

بر خود لازم می دانم که اذعان و اعتقاد قلبی خود را ابراز داشته که اگر توفیقات خدای متعال و عنایات کریمه اهل بیت علیهم السلام نبود از برداشتن کوچکترین قدمی در این راه عاجز و ناتوان بودیم.

و ما توفیقی الا بالله علیه توکلت و الیه انیب.

احمد عابدی

دبیر کنگره

پیشگفتار

نزول با اجلال حضرت معصومه علیها السلام به قم، اکرام الهی در حق مردم این دیار بود تا همیشه از این نعمت بزرگ متنعم شوند. بعد از آن، این شهر کانون دیانت گشت و آثار شیعی در این شهر شکل گرفت. هم اکنون نیز به پاس این عطیه الهی، کنگره بزرگداشت شخصیت حضرت فاطمه معصومه علیها السلام و مکانت فرهنگی قم برگزار می گردد.

نگارنده برای کسب فیض و شرکت در این سیمینار علمی _ فرهنگی، یادداشت ها و مقالاتی را که قبلاً در زمینه تاریخ و زندگانی حضرت معصومه علیها السلام و قم شناسی فراهم آورده بود، بازنگری و تنظیم نموده، تقدیم پیشگاه آن بانوی عظیم الشان می نماید تا که در یوم لا ینفع مال و لا بنون مایه نجات و شفاعت گردد.

کتاب حاضر، علاوه بر یادداشت های منتشر نشده، هفده مقاله _ با مشخصات ذیل _ را که قبلاً در مجلات منتشر شده، با اصلاحاتی دربر دارد.

۱. کتابنامه حضرت معصومه علیها السلام: مجله کوثر، شماره ۱۲، ص ۵۸ - ۶۰.

۲. سیری در تربت پاکان: فصلنامه نامه قم، زیر نظر شورای پژوهشی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان قم، سال اول، (۱۳۷۷ ه ش)، شماره ۱ و ۲، ص ۲۲۹ - ۲۵۵.

۳. ذخایر الاسفار (بخش سفرنامه مؤلف به قم)، از: ملا علی خیابانی تبریزی، به تصحیح و تحقیق نگارنده، میراث اسلامی ایران، دفتر سوم (۱۳۷۴ ه ش)، ص ۶۲۱ - ۶۵۳ و دفتر چهارم (۱۳۷۵ ه ش)، ص ۸۱ - ۱۳۰، قم، انتشارات کتاب خانه حضرت آیه الله مرعشی.

۴. رجال قم در کتاب نقض عبد الجلیل رازی: «ارج نامه فقیهی به مناسبت برگزاری مراسم نکوداشت استاد علی اصغر فقیهی»، به کوشش دوست فاضل آقای محمدقنبری، قم، ۱۳۸۰ ه ش، ص ۲۶۵، ص ۱۱۱ - ۱۳۵.

۵. زندگی و احوال و آثار حکیم قاضی سعید قمی: فصلنامه نامه قم، زیر نظر شورای پژوهشی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان قم، سال سوم (۱۳۸۰ ه ش)، شماره ۹، ص ۱۲۱ - ۱۴۵ و شماره ۱۰، ص ۱۵۳ - ۱۷۴.

۶. حکیم میرزا حسن لاهیجی قمی: «ستارگان حرم»، ج ۷، ص ۴۹ - ۷۰.

۷. آیت الله اراکی یک قرن وارستگی: گلشن ابرار، ج ۲، ص ۹۵۱ - ۹۵۶.

ص: ۱

۸. خزان در گلشن تحقیق: فصلنامه وقف میراث جاویدان، شماره ۳ و ۴، ص ۱۶۲ - ۱۶۷.

۹. تذکره عذری بیگدلی: فصلنامه نامه قم، زیر نظر شورای پژوهشی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان قم، سال اول، (۱۳۷۷ ه ش)، شماره ۳ و ۴، ص ۳۲۳ - ۳۲۸.

۱۰. تحفة الفاطمیین فی احوال القم و القمیین: مجله کوثر، شماره ۵، ص ۵۰ - ۵۴.

۱۱. اقدمت هزار ساله (معرفی کتاب خانه آستانه): مجله کوثر، شماره اول، ص ۶۰ - ۶۲.

۱۲. نسخه های خطی از تفاسیر در کتاب خانه آستانه: منتشر نشده است.

۱۳. سرخوشان نشئه صهبای عشق: مجله پیام حوزه، شماره ۵، ص ۳۶ - ۴۰.

۱۴. توحیدنامه (نسخه ای نفیس از قرن دوازدهم): میراث اسلامی ایران، دفتر چهارم، ص ۱۱۳ - ۱۲۱.

۱۵. نوزده فائده از نسخه های خطی کتاب خانه آستانه: بخشی از کتاب مجمع الفوائد و مخزن العوائد (مخطوط).

۱۶. آداب السیر و السلوک: مجله پیام حوزه، شماره ۶، ص ۹۹ - ۱۱۸.

۱۷. مکتوبی از عارف شهیر مولی محمد بید آبادی: مجله پیام حوزه، شماره ۱۳، ص ۱۷۱ - ۱۷۴.

تهیه و انتشار این کتاب حاصل تلاش مجموعه ای از نیروهای انسانی است که در اینجا جهت ارج گذاری و تشکر و سپاس از بذل عنایت آنان ، نامشان زیب این کتاب می گردد: دبیر محترم کنگره جناب حجة الاسلام و المسلمین دکتر احمد عابدی و آقای محمد بیگی و مسئولان و دست اندر کاران بخش فرهنگی آستانه مقدسه حجة الاسلام و المسلمین عباسی و حجة الاسلام و المسلمین عبدی و مسئول کتاب خانه حجة الاسلام و المسلمین احمدیان و دوست گرامی حجة الاسلام و المسلمین محمدی کرمانشاهی و دیگر سرورانی که به نحوی در بارور شدن این اثر نقشی داشته اند.

بخش اول فاطمه معصومه علیها السلام

اشاره

۱. تاریخچه آستانه

۲. اسناد و احکام مربوط به آستانه

۳. احادیث حضرت معصومه

۴. مدایح حضرت معصومه

۵. کتابنامه حضرت معصومه

ص: ۳

ص: ۴

۱. تاریخچه آستانه مقدسه حضرت معصومه علیها السلام

تولد و وفات حضرت معصومه علیها السلام

تاریخ دقیق تولد و وفات حضرت معصومه علیها السلام تا چند سال قبل در دست نبود ، تا این که یکی از عالمان با تلاش زیاد در کتاب خانه های مدینه آن را به دست آورده است:

تاریخ تولد و وفات حضرت معصومه علیها السلام را حاج شیخ جواد شاه عبدالعظیمی در مسافرت مکه ، در مدینه طیبه در کتاب خانه مبارکه ، به زحمت زیاد بدست آورده: در کتاب نزهة الابرار فی نسب اولاد الائمة الاطهار و در کتاب لوائح الانوار که کتاب مفصلی است نقل می فرماید: ولدت فاطمة بنت موسی بن جعفر فی مدینة المنورة غرة ذوالقعدة الحرام سنة ۱۷۳ ثلاث و سبعین و مائة بعد الهجرة النبوية و توفیت فی العاشر من ربیع الثانی فی سنة ۲۰۱ احدى و مائین فی بلدة قم . با این حساب ، سن مبارک آن حضرت بیست و هفت سال و پنج ماه و ده روز می شود(۱).